

BIBLIOGRAFIA

BIZITZA

Iztuetaren bizitza hitz gutxitan azaltzea ez da erraza. Juan Inazio Iztueta Etxeberria 1767ko azaroaren 29an jaio zen Zaldibian, « Iztuetaenea » edo « Kanpandegi » etxean, eta bertan hil zen, 77 urte zituenean, 1845eko abuztuaren 18an. Gorabehera asko izan ziren XVIII-XIX mende bitarte horretan, eta jakina, Iztuetak ere jasan edota bizi izan zituen.

Bere gurasoak Joseph Iztueta, Lazkaokoa, eta Maria Inazia Etxeberria, Zaldibiakoa, izan ziren. Hauek 1755eko otsailaren 24ean ezkondu ziren Zaldibian, Josephek 23 urte zituen eta Mariak 18. 12 seme-alaba izan zituzten, 7 mutil eta 5 neska. Juan Inaziok 5.a izan behar zuen. Harremanik handienak Diego Inazio, anaia zaharrena. Mana Ana, Joxe Mari eta Frantzisko Inazioekin izan zituen.

1766. urtean jaso zuten bere gurasoek Iztueta-enea etxea, Juan Ignacio jaiobaino urtebete lehenago. Honek esan nahi du bere gurasoak ez zirela lastaigile behartsu batzu, zenbaitek esan ohi duen bezala; izan ere 1775eko Martxoaren 4ean Batzarre Nagusiek (1), Errenterian, onartu zuten Iztuetatar hauen noblezia, eta halaxe zegokien Lazkaoko dorretxetik zetozen ondorengoei, Iztueta dorretxea. Gaur egun ere ikus daiteke etxe honen aurrekaldean harrizko armarri handi bat.

Juan Inazioaren aita Zaldibiako udaletxeko diruzain bezala agertzen da (2), eta eliza nagusian zeukaten euren hilobia, hau ere bada zerbaiten seinale. Aita, 1789ko irailaren 29an, 53 urte zituela, hil zen. Ama, berriz, 1808ko epailaren 27an, eta gainera gorabehera eta nahigabe ugari pasa ondoren, alde batetik Juan Inazio kartzelan zegoelako eta bestetik Joxe Marik, beste seme bat, jaramonik egiten ez ziolako; honetaz gain Frantzisko Inazio, beste seme bat, izkutatu eta arrastorik gabe gelditu ziren. Esan bezala Juan Inazio espetxean, eta luzaroan gainera, egon zenez eta honen lehenengo emaztea, Linzuaingo Joakina, 1802an hil zenez, hauen umeen ardura ere bere gain hartu behar izan zuenez, uler daiteke nahigaberik asko jasan behar izan zuela.

Iztuetaren bizitza ez da ondo ezagutzen. Une eta denbora batzu ilunak dira, adibidez jaio zenetik 1790 urteko ilbeltzaren 11 arte. Data horretan ezkondu zen Urnietako Linzuaingo Mari Joakinarekin. Iztuetak 23 urte zituen eta Joakinak 19.

Garai hartan Zaldibian 96 sendi bizi omen ziren nekazaritza edota artzantzatik eta 18 kaleetxe omen zeuden.

Iztueta gorputzez txikia, gaztain koloreko ile eta betileak, bizar zerratua, begirada bizia, argia eta maltzur samarra omen, hitzegitean bere benetako asmoak izkutatzeko zuen diplomazia eta abileziagatik « Txuri » ezizenez ezagutzen zuten. Bere buruaz hauxe zioen berak:

« gizon lego eskolatu bageko jakin ez-bat »(3).

Nahiz eta bere prosak eta bere lanak hori gezurtatu egiten duten. Berehala nabarmentzen da; baina, ez dakigu non ikasi eta hezi zen, beharbada Lazkaoko karmeldarren etxean, horren arrazoi edo hauek izan daitezke: alde batetik amak, bere heriotz-orduan 3 meza agindu zituelako eta bera ere 1827an karmeldar batekin harremanetan, elkarri idazten zioten, zegoelako.

Badakigu tertuliatan parte hartzen zuela, eta kezkati agertzen da eskolaz eta irakaskuntza/., alde batetik Zaldibian eskola desagertzeaz zegoelako eta bestetik ez zitzaiolako buruan sartzeko nolatan irakasten zuten erdaraz, haurrek hitzik ere ulertzen ez zuten hizkuntza batean.

Lehen esan dugu 1790 urtean ezkondu zela lehenengo aldiz, 5 seme-alaba izan zituzten ezkontza honetan: Joxe Inazio, dantzaria (gerora aitarekin bizi izan zen eta ondoren Irunen), Maria Ana, Maria Antonia, Joxepa Frantziska eta Joxe Manuel. Maria Antonia eta Joxepa Frantziska aitarekin bizi izan ziren denbora dexente.

1790-1800: Bitarte horretako bere bizitzaz, labur-labur esanda, zera dakigu:

1791: Herriko azokan gauza asko hornitu eta saltzen ditu (olio gozoa, balea, ...). Langintza honetan ezkon-anaia, Joxe Antonio, zuen « abalemale ».

1792: 2 errota hartzen ditu alkilerrean.

1793: Maria Mikaela, arroba, hil zitzaion 22 urte zituela.

1794: Bere besoetako ilobarik kuttunena jaiotzen da (Juan Inazio Manzisidor).

1794: 3. haurra izaten dute, Maria Antonia.

1798: Oraindik gordetzen den agiri baten bidez, garai hartarako handia zen artaldea, saldu zion Joxe Antonio Lasari. Neguan Donostia aldean larratzen zuen.

1799: Anaia zaharrena. Diego Inazio, hiltzen da.

1799: Juana Frantziska, arreba, ezkondu zen P. Joxe Armendarizekin Azpeitian.

1799: Lehenengo emaztearengandik 5. eta azkeneko semea izan zuen, Joxe Manuel.

Ikus daitekeenez berri gutxi hainbeste denborarako. Aldi honetan Zaldibian bizi izan zen, tarteka Donostiara eta Iruna joaten zelarik.

Hobeto ezagutzen ditugu XIX. mendeko lehenengo urteak. Urte gogorak izan ziren hauek Iztueta-arentzat, bere bizimodua ez omen zen oso zuzena (garai hartako pentsamendu eta ikuspuntutik, jakina). Salaketa asko izan zituen eta auzi ugari erlijio gaietan axolagabekeria eta emakumeekin ibilera txarrak leporatzen zizkiotelarik (4).

1801eko abenduaren 6an atxilotu egin zuten Ordizian, eta badirudi Gaintzako Martin Antonio Aldasoro eskribauaren etxean lapurreta (bere anaiarekin batera) egiteagatik izan zela. Hilaren 18an Tolosako espetxera eramane zuten, hemen zegoela hil zitzaion, 32 urte zituela eta Zaldibian, emaztea, hots, Joakina Linzuain.

1802ko maiatzaren 11n Azpeitiko kartzelara eramane zuten.

Duela gutxi arte bere mundualdi hau oso ilun bazegoen ere. Jesus Elosegiri Irazustak (5) Gipuzkoako Artxiboetan aurkitutako idazki batek argibide bikaina ematen digu garai honetako bere egoeraz.

Ondoren, Jesus Elosegiri jarraituko gatzazkio (6), berak asko argitzen bait digu denboraldi hau. Beraz eta labur-labur ikus ditzagun garai honetako datarik aipagarrienak:

1801-1807 bitarteko tarte hau iluna da, izan ere Juan Inazio espetxean egon bait zen eta berak ez digu ezertxo ere esaten, eta argitasun piska bat egiteko tarte horretan gertatutako zenbait pasarte aipatuko ditugu:

Iztuetak Logroño-ko kartzelan eman zuen denboraldia Gorosabelen bidez ezagutzen dugu (7), izan ere bere garaikideen artean bera da Iztueta aipatzen duen bakarra. Horrela bada, eta giroa nola zegoen jakiteko zenbait gertakizun aipatzea komenigarria delakoan, ondorengo hurbilketa hau egingo dugu:

1797-1801: J. Elosegiri jarraituz (8), esan zenbait auzi izaten dela Zaldibian, zeinetan Iztueta eta Zaldibiko apaiza zen Joseph Inazio Etxabe, bere salataria, lekuko-idazkaria (Frantzisko Antonio Etxabe, bikarioaren anaia) eta lekuko bat (M. Antonio Lasa), haserretu egin bait ziren, Juan Inaziok egin zituen zenbait adierazpen zirela medio.

1801-V-30: Joxe Etxabek, 30 urteko artzai zaldibitarra, deklaratu zuen aipatu egunean Bergarako ferian izan zela Juan Inazio Iztueta eta Juan Inazio Garmendiarekin. Bidaia horretan sarritan entzun omen zizkion Iztuetari honelako esaldiak: <behin hilez gero ez dagoela ezer>, « sexu-iharduera libre dela », « mezatara jendearen ahotan ez ibiltzeagatik joaten zela », etab.

1801-VI-9: Iztuetak auzian deklaritzen du Inazia Lopez de Llerenarekin harreman sexualak izan dituela; baina, ez jendeak zioen bezala beste batzurekin ; eta neska edo emakume horrek bere jatorria utzi bazuen ere ez zela izan berarekin ihes egin zuelako, bera, Juan Inazio, ez bait zen Zaldibiatik atera, baizik eta bere aginduz lagun batek. Domingo Kerexetak, Balmasedara eraman zuen, non erditu bait zuen. eta gero Bilbora joan zen neskame.

1801-VII-13: Zaldibiako bikarioak, Joseph Inazio Etxabek, Inkisizioaren aurrean salatzen du Iztueta. Salatariak formal fama du jende artean.

1801. urteko abenduaren 6an atxilotu egin zuten Iztueta, eta hemen hasiko zen gure gizonarentzat zenbait urte iraungo zuen bizimodu latza. Orain arte bere kartzelaldiaz asko ez bagenekien ere, orain Jesus Elosegiri (9) esker gauzak asko argitu dira eta Iztuetaren bizitzaren zati honi aipamen berezia egingo diogu.

Iztueta preso

Jesus Elosegiri da denboraldi honetaz (1801-1807) argibide ugari eman dituen eta berari atxeki gatzazkio (10) gehienbat. 1801-XII-6. Ordizian Iztueta atxilotzen dute, Martin Antonio Aldasorekin etxean gertatutako, Gaintzako izkribaua, lapurreta bat leporatzen ziotelarik. Egun honetan hasi zen Iztuetarentzat kartzelaldi luzea.

1801-XII-18: Ordiziako kartzelatik Tolosakora eramaten dute Iztueta.

1802ko otsaila: Bertsolari-lehiaketa Billabonan. Ladislao Velascok (11), publizista arabarra berau, bere argitaralpen interesgarri batean hauxe dio:

« 1802ko otsailean Amezketako Zabala eta Hemaniko Txabalategiren artean bertso-txapelketa bat ospatu zen. Irabazleak urrezko 10 ontza jasoko zituen. Epaileak, amezketarrarena Iztueta izango zen, bestearen aldetik Aizarnazabalgo sakristaua eta hirugarrena, neutrala, Tolosako apaiza zen Joxe Mendizabal ».

Saioak bi ordu iraun zituen eta lau mila lagunetik gora bildu omen ziren. Ondo dakigu Gorosabelek (12), <Noticia> liburuan, 2. edizioa, 363-364 orrialdeetan, Billabonako lehiaketa 1801ean ospatu zela esaten digula; baina, Iztuetaren ondorengo datuok lantzean okerren bat izan zuela uste dugu.

Iztuetak, bere aldetik, GDK liburuan (13) zertxobait esaten digu lehiaketa honetaz. Hauxe dio:

« Datorren otsailean izango-dire ogueita bi une, Billabonaco plazan, jocalu zutela itz neurtu edo bertsoetan bostna onza urre, lendanaz apustua eguiñic. Zabala Amezquetarrac eta Chabalategui Ernanicoac, ceñean izandu nintzen ecadoi edo jueztaco billatua; baña egun batzuec aurretik eritasun chiqui-batec artu-ninduelaco, ez nuen serbitu, eta nere orde z eramana zuen bere erritar Femando ... ».

Iztuetaren liburu hau 1824ean argitaratu zen Donostian; baina, uste dugu esaldi horiek 1823an idatzi zituela, 1824eko otsaila baino lehen, eta horregatik ateratzen dugu Billabonakonorgehiagokahori 1802an izan zela. Eritasun chiquibatec artu nincluelaco ... , horrela itzuli behar da: « eritasun=espetxe », « gaitz » hori bait zuen bi hilabete lehenagotik.

Billabonako udaletxean ez dago hau baieztatzeko edo ezeztatzeko balio duen agiririk.

1802-III-2: Dirudienez urte hartako ihauterietan izugarrizko bertso-saioa izan zen Tolosan. Iztuetak, Gorosabelek eta Velascok, fetxari dagokionean hirurak bat datozkigularik, Tolosako bertsolari-txapelketa horretaz hitzegiten digute. Velascoren hitzak honako hauek dira: « el certamen más notable que ha conocido este siglo (siglo XIX) » (14).

Iztuetak, batzutan egia ezkutatuz, honen berri ematen digu, bera zegoen kartzelatik entzun bait zitezkeen bertsoak. Honelaxe dio (15):

<Tolosako erri leñarguitico batzartar jaunac, 1802-garren urteco Iñauteriaren azkenengo arratsaldean, biribillatu zituzten lau itz neurtulari, Guipuzcoan aurqui aitzitezquean onenac; Zabala, Femando, Chabalategui eta Altamira, lauac letra bat bacarra ere ezagutzen etzutenac.

Plaza zarreco baranda banatara igoric, cantatu zuten arratsalde guztian bi bitara. Ain atseguintasun aundicoa ta pozquidatsua izandu zan arratsalde gogoangarri ura ezic, illunduta gero ere, deadarda-ceuden enzuleac aurrera ere canta eraguiteco, eta uste det,

baldin, eguna zabaldu arterañoco guzian ere izandu balira cantan, etzala-aldenduco enzuleen artecoric inor-ere>.

Bera, behintzat, ez zen aldenduko, preso bait zegoen.

1802-III-26: J. Elosegiri jarraituz (16), Juan Inazioaren lehenengo emaztea, Mana Joaquina de Linzuain, hiltzen da Zaldibian.

Berak, Iztuetak, 3 hilabete eta 20 egun preso zeramatzala hil zen bere emaztea, honek 31 urte eta hilabete batzu zituen hiltzean.

Iztuetaren kontrako auzian, Logroñoeko epaitegiko sumarioan daude, lekuko batek deklaratu zuen Juan Inaziori ondorengo hitz hauek entzun zizkiola esanez (17):

« El dormía en un desbán de su casa y su mujer en un cuarto bajo y que esta podía hacer libremente lo que le gustase con cualquier otro de que se alegraría. pues el haria lo mismo con cualquiera que se le franquease en cualquiera parte pues para ello era libre y que para executar acciones de luxuria de nadie le daba cuidado alguno ... ».

Beste lekuko batek hitz hauek entzun omen zizkion (18):

« Estaba desesperado de su mujer... y que observó que en efecto no cohabitaba con ella y que le parecía que la causa era haver perdido el amor a su mujer por el comercio y vida relajada que tenía con otras ... ».

Zaldibiako izkribauak bere salaketak baieztatzean bere herritar bati. Frantzisko Inazio Albisu Iribek, entzundakoak gehitu zituen, hots, gela desberdinetan egiten zutela lo eta:

« y que si paría nunca creyesen que la prole fuese suya ».

Hauek salaketak baino ez dir, eta aurrerago ikusiko dugu epaimahaia arduratu zela salaketa horiek egiak ala gezurak ziren ikertzen.

Ez dakigu nola hil zen Iztuetaren lehenengo emaztea, gaitzak jota edo sufrimenduak jota.

1802-VI-18: Juan Inazio Iztuetaren ama, alarguna, diru premian azaltzen zaigu. Lau hilabete eta 20 egun zeramatzan preso Tolosako kartzelan, bere amak, ordurako alargundua, Pedro Joxe Armendarizen aldeko, suhia, « escritura de favor » egin zuenean (19):

« .. por la penuria de los tiempos, subsistencia suya y de sus hijos menores y ocurrir a otras urgencias, se ve en precisión de buscar cien ducados de vellón a censo ... hipotecando ... la de su casa de Iztuetaenea y su huerta ... y algunos bienes de su fiador Juan Lorenzo de Echave ... »

1802-V-1 1: Juan Inazio Iztueta Tolosatik Azpeitiko kartzelara eramaten dute.

1802-V-27/VIII-29: Joxe Mari Iztuetaren, Juan Inazioaren anaia, iharduera:

Juan Inazio espetxean dagoen bitartean, bere anaia, Joxe Marik, 23 urte zituelarik, organoa jotzen ikasi zuen Loiolako jesuitetan eta 1803ko maiatzaren 2an Zaldibiko agintariei idatzi bat bidaltzen die herriko organista eta maisu izenda dezaten. Garagarriaren 6an maisu izendatzen dute, 6 hilabetetarako haseran.

Urte bereko uztailaren Pan Zaldibiako organista izendatzen dute, urtean 120 biliondukat izango ditu soldata gisa. Joxe Mari ikasle izan zen bitartean, Azpeitian. osabaren etxean egon zen eta berari mantenu gastuak zor zizkionenez, bere amak osabaren aldeko eskritura bat sinatu behar izan zuen zor horiek kitatzeko. Abuztuaren 28an ezkondu zen Joxe Mari Xabiera de Bikuñarekin.

1802-V-29: Bien bitartean. oraindik Elosegiri jarraituz, Etxabe salatariak berean jarraitzen du, eta honelaxe dio (20):

« .. reconoció su delación (anterior, de 13-7-1801) y añadió haver oído a su Herm^o dn, Franc.^o que este reo había dicho que él no cohabitaba con su propia mujer, ni jamás cohabitaría como se lo tenía dicho a ella, y antes bien sería su mayor gusto que ella se juntase con cualesquiera, pero que en esto no le dava gusto ».

1803-in-2/rV-15: Iztuetaren amaren egoera ekonomikoa lama da oraindik. Juan Inaziok preso jarraitzen duen bitartean, bere amak, gainera datozkion arazoak ikusirik, 1803ko martxoaren 2an bere etxearen, « Iztuetaenea », tasazioa egiteko agintzen du, etxea 12.992 rs. vn. eta 28 marabeditan baloratzen dute. Zertxobait beranduago, izkribauari dauzkan zorren memoria egiteko agintzen dio, hauek, zorrak, 4.734 rs. eta 10 marabedi dira denera; dirurik gehien suhiari, Armendarizi, zor dio, Joxe Mariren mantenuagatik.

Egun berean, Joxe Mariri etxe erdia saltzen dio, honek zor guztiak bere gain hartzeko baldintzapean. Ez dakigu amak hartu zuen lasaitasuna Juan Inaziok hartu ahal izan zuen.

Baina, Joxe Marik ezin izan zien zorrei aurre egin eta amak hartu behar izan zituen bere gain, eta ez Armendarizi ordaintzeko, Etxaberi, bere fiadoreari, baizik.

1803-VI-11/1804-III-14: Juan Inazio espetxean usteltzen ari zen bitartean Zaldibian gertatutako zenbait gauza aipatuko ditugu:

1803ko ekainaren 3an, Joxe Mari eta Xabieraren seme zaharrena, Joxe Inazio, bataiatzen dute.

1804ean Joxe Marik ama babesten du eta bere gain hartzen Etxaberekin zuen zorra.

Orokorrean eta datuen arabera garai gogorak ziren haiek Iztuetaentzat. 1804-IV-28: S. Juan apaiza azaltzen da tartean. Apaiz hau preso dago Azpeitiko konbentu batean, eta ikusten da Valladolideko Chancilleria Errealeko Cantalapiedra Bayon prokuradoreari idazki bat, zeinetan bere esku uzten bait du defentsa, bidaltzen diola. Apaiz honek esaten digu zergatik dagoen preso, eta hauxe bidè zen arrazoia: Maria Concepcion de Bengoetxearen, gero Iztuetaren emaztea izango dena, haurraren hilketagatik.

Ez da garbi geratzen zein izan zen umearen aita, noiz gertatu zen hilketa eta, ezta noiztik zeuden espetxean S. Juan apaiza eta M.a Concepcion Bengoetxea ere.

1804-V-3: Joxe Mari eta Xabieraren bigarren haurra, Maria Inazia, bataiatzen dute Zaldibian.

1805-II-12: Garai honetan Olaberriar gertatutako lapurreta baten arrastoak azaltzen dira (21). Frantzisko Inazio, Juan Inazioren anaia gaztea, lapurra omen zen eta lapurtzat zeukaten Goierrin.

Aurrekoarekin lotuta, 1842an, Luis de Usozek eskutitz bat idatzi zuen (22), zeinetan bi anaiak, F. Inazio eta J. Inazio, elkarrekin ibiltzen zirela lapurretan eta lehenengoak, zenbait mesederen truke, bigarrena justiziaren esku utzi zuela esaten bait zuen.

Bestalde, Joxe Garmendiak esaten du F. Inazio auziperatua izan zela Olaberriako elizan kutxatxo (arquilla) bat diru lapurtzeagatik.

Olaberriako eliz liburuetan ematen da lapurreta horren berri eta F. Inaziori leporatzen diote.

1805-II-24: J. Inazio Iztueta gaiso zebilela eta bere koinatuak, Pedro Joxe Armendarizek, medikuaren agiria lortu eta fidantza ordaindu ondoren J. Inazio bere etxera eramaten du, bertan edukitzeko baldintzapean.

Horregatik pentsatzen da hemendik aurrera bere koinatuaren etxean bizi izan zela.

1805-III-2: Joxe Mari Iztueta hil egiten da, une honetan 26 urte baino ez ditu, astebete beranduago organojole berria aukeratu zuten Zaldibian, hau Maitin Joseph De Jauregi izango da.

1805-III-13: Logroño. Juan Inazio Iztuetaren kontrako kartzela-epaia:

Azpeitia eta Zaldibian ikusi ditugun gauzak gertatzen ziren bitartean Logroñoko Inkisizioaren epaimahaiak aurrera jarraitzen zuen Iztuetaren 'sumarioa'^a betetzen. Oraindik J. Eloseg, i jarraituz diogu (23).

Logroñon gauzak mantso Joan ziren. 1805eko martxoaren 13an Madrileko kontseilu nagusiari bidali zion bildutako dokumentazioa, idazki batekin batera; honela zioen idatzi horrek:

« Con esta y 38 foxas útiles acompañamos a V.A. la sumaria seguida en este Santo Oficio contra Juan Ignacio de Iztueta, de estado casado (sic), natural y Maestro de primeras letras de la villa de Zaldivia, Provincia de Guipúzcoa, preso en la cárcel pública de Azpeitia de orden de la RI. Chancilleria de Valladolid, por indicios de haber contribuido a un robo, con nuestro voto al fin y esperamos que V.A. se sirva mandarlo ver y a nosotros lo que debemos ejecutar ».

1805-IV-23: Armendariz kendu eta Iparragirre jartzen dute Iztuetaren zaindari. Iparragirre hau herriko alguazila zen eta aurrera ere parte izango du Iztuetaren zenbait kasutan, lagun onak izan zirela dirudi.

1805-V-1: Madrilen Inkisizio-kontseiluaren zenbait adierazpenen artean ikusten dugu Logroñoko Inkisizioari froga gehiago eskatzen dizkiola.

1805-V-5: Azpeitia. Luis S. Juan apaizak botere berria ematen du Valladolideko prokuradorearentzat. Badakigu Gipuzkoako korregidoreak S. Juan apaizaren aldeko epaia eman zuela eta orain Valladolideko prokuradoreari ematen zion « poderearen » bidez M. Concepcion Bengoetxearekin batera zuen auzi edota arazoa erabat konpondu nahi zuen; auzi hau, zenbait datu ilun edota falta delako, oraindik argitu gabe dago.

1805-V-24/VI-17: Azpeitia. Herri horretan zegoen espetxeratua M. Concepción Bengoetxea eta noski, bertatik eskatzen dio behin eta berriz Valladolideko Chancilleria Errealeko Cantalapiedra Bayon prokuradoreari saiatzeko bera handik ateratzen, begira zer dioen (24):

« defienda esforzadamente ... mientras consiga la absolución entera de mi siniestro atributo y la libertad de la larga dejación que ha sufrido mi inocencia y mi sexo en estado de soltería ... ».

Ba al zuen Iztuetak jestio hauen berri?, ikusten al zuten elkar?, beranduago sortu al zen elkarrenganako maitasun sutsua?, bera artzai ibiltzen zenetik ezagutzen al zuten elkar?
...

1805eko uztaila: Logroñoko Inkisizioaren sumariorako sei lekuko, zaldibiarrak, berri aztertzen dira. Zaldibiar hauen adierazpenek ez dute Iztuetaren aurkako ezer azaltzen, ez dago aparteko gauzarik adierazpen hauetan.

1805-V111-6: Logroñoko tribunalak erabaki bitxia hartzen du: Sumarioa Madriletik Logroñora eta hemendik hara ibiltzen da denboraldi bate, dirudienez ez zekitelako garbi zergatik zegoen preso, lapurtzeagatik edota erlijioaren kontra egindako adierazpenengatik. Azkenean, behintzat, espetxe sekretuetan sartzea erabakitzen dute.

1805-1806: Udazken eta negu hartan Azpeitian zenbait gertaera aipagarri jazotzen dira, eta azaletik bada ere aipatuko ditugu:

Alde batetik, Iztuetak, alarguna, eta Kontxesik, ezkongabea, harreman sexualak izan bide zituzten. Ez dakigu zein egoeratan aurkitzen zen Kontxesi, kartzelan, baldintzapeko askatasunean, ...

Bestalde, badakigu (25) Azpeitiko erretoreak. Don Inazio Nikolas Odriozola, zenbait eztabaida eta tirabira izan zituela herriko Alkate eta Iruñeko Gotzaiarekin. Agiriak 1805eko urriaren 23tik 1806ko martxoaren 8 bitartekoak dira, eta haur exposito (ezkongabeena?) bilketa, bataio eta abarrei buruzkoak dira.

Azkenik, Iztuetak « ondoezik » jarrai zezakeen, itxuraz behintzat, hori adierazten du Azpeitiko epaileak Logroñoko tribunalari bidaltzen dion agiri batean.

Baina, 1806ko urtarrilaren 20an, Iztuetak Inkisizioari idazten dio esanez eskela anonimo bat kaleratu dela eta itxura guztien arabera Etxaberena dela, Etxabe bera salatu duena da, eta bertan egileak Iztuetaren beldur dela esaten du, besteak beste (26).

Autore berarekin jarraituz (27), gorabehera guztiok direla eta sumarioan gero eta orri gehiago pilatzen dira, eta halako batean tribunaleko batek beretzat « herejia », <erlijioa iraintzen> dutenak direla etab. dio, beste batek adierazpen berdinak egiten ditu.

1806-1 V-20: Madrilgo Artxibo Historiko Nazionalen aurkitutako zenbait agiriren arabera badakigu Iztueta Logroñoko espetxe sekretura eraman zutela.

1806-1 V-23: Juan Inaziok hiru egun zeramatzan Logroñoko kartzelan lehenengo deklarazioa egin zuenean.

Deklarazio honetan bere aurrekoak kristau zintzoak izan direla eta berak ere bete dituela bere eginbeharrak adierazten du. Ondoren ez duela <facultad> ikasi, atzerrian ez zela inoiz izan (Gasteizen urrutiena) eta dotrina euskaraz zekiela gaineratzen du. Zergatik dagoen espetxeraturik galdetzen diotenean, herriko bikarioaren salaketaren batengatik izango dela edo erantzuten du. Erlijoaren kontra zerbait egin duen itauntzen diotenean ez duela kontzientziako harrik ihardesten du. Jarraitzen du esaten txikitan buru txarra zeukala eta pekatuak, ondo aitortzeko, paperean apuntatzen zituela, bestela ahaztu egiten bait zitzaizkion; baina, halako batean derrigorrezko betebeharrak bat egitera joan behar izan zuela paper hori mahai gainean utzita, eta mutil batek hartu omen zuen, Juan Martin Irastorzak, eta Juan Inaziok sekretua gordetzeko eskatu zion mutilari; baita han idatzita zegoena ez zela pekatu ere, ez konfesatzea baizik. Hemendik ateratzen du Iztuetak salaketa; izan ere mutil hau bere etsaiaren laguna bait da, eta dirudienez, Juan Inaziok paperekoak ez zirela pekatu etab. esan ziola kontatu omen zion J. Martin Irastorzak Iztuetaren etsaiari. Mutil honek, J.M. Irastorzak, 23 urte zituenean deklaratu zuen eta beste modu batean egin zituen bere aitorenak. Lehenengo galderari erantzuten Jarraitzen du Iztuetak, eta infernuari dagokionean, berak inoiz ez dagoela esan baldin badu txantxetan esan duela dio.

Deklarazio honek jarraitu egiten du eta azkenean Juan Inaziok hiru orri aurkezten ditu, bertan Jesukristoren jaiotzari buruzko abesti batzu (euskaraz), Dekalogoak, munduko desagainoak eta infernuko penarmenei buruzko abesti batzu zeuden eta epaimahaiari kontutan edukitzeko eskatu zion. Inkisidoreak onartu egin zuen eskari hori.

Eskaera hori onartzea garrantzitsua dela pentsatzen dugu.

1806-VI-30: Valladolideko Chancilleriak Iztueta bertara eramateko agindua ematen du.

1806-VII-13: Azpeitian M.a Concepcion Bengoetxearen alaba bataiatzen dute, eta aita Iztueta omen zen.

1806-VIII-1: Azkoitiko parrokiako paperen arabera egun honetan bataiatu zuten M.a Concepcion Bengoetxearen ;ilaha: beraz, dirudienez bi aldiz bataiatua izan zen.

Azpeitiko gertaera hauek eta batez ere, espetxeratua zegoen emakume baten erditzeak, aldi berean Juan Inazio Iztuetaren kasua zeramaten bi jurisdikzio judizialen arteko diligentzia ugari sortu zuen, alde batetik Gipuzkoako Korregimentua (Valladolideko Chancilleriarekin batera) eta bestetik Logroñoko Inkisizioa, azkenean Inkisizioak lortu zuen bere lehentasunari eustea.

1806-XI-10: Madril. Oraindik ere J. Elosegiri Jarraitzen diogu. Inkisizioaren ofizioak honelaxe dio (28):

<En 201 foxas útiles se os devuelve la causa que remitisteis con carta de 27 de Octubre próximo anterior, seguida en ese Santo Oficio por delitos de proposiciones contra Juan Ygnacio de Yztueta, natural y Maestro de Niños en la villa de Zaldivia, en la Provincia de Guipuzcoa; para que hagais S S justicia como se acordado, suspendiendo las sacas contra Dn. Joseph Ignacio de Echave>.

Dena den, eta gauza asko ez jakin arren, 1806ko abenduan Azpeitia aldean dugu berriro. Uste da Inkisizioaren kondena, Gipuzkoako Korregimentuarenari erantsiz, 6 urtetakoa zela; berak ere honelaxe dio « Kontxesiri » bertsoan:

« preso sei urtez, onduco gaituzte nere ustez »(29) .

« Kontxesiri » lana Logroñon eraman zuen denboraldian, kartzelaldian hobeto esanda, egina da, eta ageri denez, Iztuetak bazuen, zalantzarik gabe, Azpeitia eta Kontxesiren berri.

1806-XII-26: Azpeitian dugu berriro Iztueta. Oraindik preso zegoen, eta Logroñon zazpi hilabete pasa ondoren (berak ez du aipatu ere egiten), Valladolideko Chancilleriako Palacios prokuradoreari boterea ematen dio.

1807. Azpeitian Frantzisko de Iztueta lapurraren atzetik zebiltzan. Ez dakigu Juan Inazio preso ala aske zegoen, kontua, dena den hauxe da: Otsailaren 27an, Azpeitiko alkatearen aurrean, Enparango errotaria, Armendariz, eta bere emazteak, Juana Felipa Larrañagak (Armendarizen lehenengo emaztea, Iztuetaren arreba, hila zen) deklaratu zuten lau gizonek eguna eta gaua euren etxean eman zituztela eta « Justizia » zetorrela ikusi zutenean ihes egin zutela. Alkateak Armendariz atxilotzeko agindua eman zuen.

Martxoaren 18an Armendarizek aitortu zuen bere etxean koinatu bat, hiru lagunekin, izan zela ... eta fidantzapeko askatasuna eskatu zuen, etxea eta errotaren kargu egiteko.

Maiatzaren 8an Zaldibiako alkateak, Martin Joseph Irastorza, ondorengo hau idazten dio Azpeitiko alkateari (30):

<Respondiendo al atento oficio de V.M. del 4 del corriente, digo que va de cuatro a cinco años se ausentó de esta villa Francisco de Iztueta, natural de ella, de resulta de alg'n robo que hizo de una arquilla de la Iglesia de Olaberria. según que así corrió la voz, y en la actualidad se dice por público que dicho Iztueta se emplea en robar sin que yo pueda a vd. no obstante asegurar su conducta, ni me consta el pueblo de su residencia, ni si se halla procesado o no por alguna Justicia>.

Azpeitiko justiziak, irailaren 5ean (31):

<... mando preparar esta segunda pieza para persecución de los cuatro sujetos espresados en la primera y para que conste firmo con la referencia necesaria ... previo precepto judicial en esta referida villa hoy seis de septiembre de 1806. Escribano Vicuña>.

Irailaren 17an, Azpeitiko alkateak, Donostia, Ataun, Errenteria, Hemani, Tolosa, Bergara, Mondragoi eta Lazkaoko alkateei honako ofizio hau bidaltzen die (32):

<Hallome procediendo contra cuatro sujetos prófugos y determinadamente en uno llamado Francisco de Iztueta natural de Zaldivia, otro de cuerpo mediano, flaco, de color semejado a negro y el otro también de cuerpo mediano, flaco y color blanquizo. El primero chamarra de chinchón y calzón de traje amarillo y satas o abarcas con cubiertas de asmandarras en términos bascongados y medias de color azul, y oscuro. El segundo también chamarra de chinchón y calzón azul o que daban a negro. El tercero también chamarra de chinchón y también calzón corto de chinchón, satas o abarcas con asmandarras cortos y medias de color azul o que daban a negro, sin que pueda dar otra razón. Y siendo esto lo resultante de declaración, traslado a noticia de vd. para que pudiendo ser habidos en esa dichos sujetos o cualesquiera de ellos, sean asegurados y conducidos a este juzgado para la continuación de su causa hasta la definitiva>.

Ez dakigu zertan eta nola bukatu zen kontu hau.

Biak, Juan Inazio eta Kontxesi, libre zirela, Azpeitiko elizan ezkondu ziren 1808ko otsailaren 9an. Hurrengo hilabetea jaio zen Zizurkilen Iztuetaren hirugarren emaztea izango zena, Maria Ascension Urruzola.

1808ko martxoaren 27an hil zitzaion ama, honek bazekien semea bigarren ezkondu zela: martxoaren 14ean egin zuen emakume honek bere azken nahia.

1808ko abenduaren 16an izan zuten Iztuetak eta Kontxesik bigarren semea, Balentin Eusebio, hau 1824eko abenduaren 20an, 16 urterekin. La Habanan dabil eta handik idazten dio bere aitari. Balentin Eusebiori, geroago Kontxesi eta Juan Inazioren hirugarren semea, eta bere anaia den Joxe Frantzisko elkartuko zaio.

1808. urtearen azkenaldera Azpeitia inguruan zebilela badakigu; baina, hemendik aurrera eta 1813ko uztail edo abuztura arte zer edo non edo zertan ibili zen ez dakigu, ez dugu arrasto handirik.

Oraingoan ere Jesus Elosegik emango digu argibide txiki bat (33), Iztuetaren garai horretako bizimoduaz. Garai horretan Napoleon Espainian sartu zen eta Azpeitian eta beste zenbait tokitan eman ziren gertakizun batzurekin lotuta dago Juan Inazioren bizitza. Historia piska bat eginez, gogoratu 1808ko otsailaren 9an ezkondu zela Kontxesirekin, Azpeitian, eta handik gutxira hasi zela gerra ospetsu hura.

Iztuetaren GPK liburuan, honek Independentzia Gerrari buruzko zehaztasun asko, hainbat eta hainbat bitxi samarrak eta nobelakoak diruditenak ematen dizkigu, eta horregatik zenbait momentutan pentsa erazi dezakete Iztuetaren gudarako kalitateak handiak zirela; baina ez dugu ustE horretan inoiz, benetan bederen, ihardun zuenik.

Infidentziaz egindako ikerketa batek, frantsesen mende egon ginen garaian, Iztuetaren bizitzako une edo urte ilun batzuei buruzko argi piska bat egiten digu aipatu Elosegik (34).

Prozesu hau Tolosan aurkitzen da. Fondo Del Corregimiento « Reserva » del Archivo General de Guipuzcoan, hain zuzen ere.

Auzia 1813an hasi zen, eta ohizko bideak jarraitu ondoren epaia 1815eko azarearen 24ean eman zen, eta urte bereko abenduaren 12an konfirmatua edota baieztatua izan zen.

Azttertutakoa laburtuz haxe esango dugu: Azpeitiko zenbait bizilagun, Iztueta tartean, 1809an, frantsesen mende egon ginen urtea, erasotzaileekin, hots, frantsesekin, kolaboratzeagatik edo tratua izategatik, <frantseszaletzat> (afrancesado) hartu zuten edota hartu zituzten herri horretako biztanle askok.

Frantseszale bat, diotenez. Don Juan Angel Errazkin zen, eta beronen etxean biltzen ornen ziren, tartean D. Luis de Arozena, honen aita, anaia, e.a. omen zeuden.

Datu interesgarritzat eman dezakegu Azpeitiko iskribauak (35) Juan Inazio Iztuetaz eman zuen deskripzioa, 47 urte zituenean: baju samarra, aurpegi ederra, ile luze gaztain koloreko eta kolore bereko bekainak, sudur zorrotza, kopeta normala eta bizar zerratua. Bere irudia margotu zuten Oñatibia eta Valverderentzat probetxugarriak izango ziren xehetasun horiek.

Iztuetari prozesu honetan hartutako zenbait deklarazioen bidez jakin ahal izan dugu 1810eko apirilaren 24ean Donostiara Joan zela bizitzera, bere emazte eta haurrekin, jakina.

Prozesu hau zela eta denboraldi hau eman zuen Tolosako Korregimenduko espetxean:

1814eko otsailaren 28tik maiatzaren 12ra, eta 1815eko maiatzaren 19tik azarearen 4era, denera 8 hilabete (36). Honetaz gainera beste denboraldi bat eman zuen etxetik atera ezinda. epailearen aginduz, noski, 1814eko maiatzaren 12tik garagarriaren 25era. hain zuzen.

Espetxean egon zen bi denboraldi hauetan, fidantzapean askatu zuten. Fidantza hau, bietan, D. Bixente Legardak ordaindu zion, gizon hori Iztuetaren « Carcelero Comentariense » bihurtu zelarik.

Esan behar da Kontxesi 1815eko martxoaren 28an hil zela, 29 urte zituenean, eta Juan Inazio, justiziarekin arazoetan, 5 seme-alaben famili buru zela.

Egoera honetan eta Iztueta Tolosako kartzelan preso zegoelarik, 1815eko agorraren 15ean, zenbait ondasun enbargatu egin zioten, egia esan eta orain ikusiko dugun bezala <pobrea> benetan, nahiz eta Iztuetak zenbait gauza baliagarri desager eraztea litekeena izan: Mahaitxo bat, ihizko hiru aulki, perkalezko 6 kortina, zartagi bat, burruntzali bat eta bi errada kendu ornen zizkioten. Donostian sutea izan zenean ez omen zuten beste ezer salbatzerik izan.

1815eko maiatzaren 16an Tolosan, D. Juan Bautista Ormazabal promotore fiskalak deklaratu zuen behin (37):

« Iztueta fue uno de los testigos en la decantada información recibida por el intruso fiscal de la sanguinaria junta criminal (de San Sebastian, en 1809). el licenciado D. Luis Arocena, información por cuya resulta fueron deportados a Francia hasta quince individuos los más notables, y en la opinión del promotor fiscal tal intervención es la m's vehemente presunción de la decidida adhesión al enemigo, pues Arocena para averiguar el grado de opinión patriota de aquellos individuos no se valdría de como no se valio sino de testigos cuya opinión contraria le constaba. Además influye no poco para comprobar el mismo concepto el haber sido empleado Iztueta por el gobierno intruso en el ramo de Hacienda en San Sebastian pues nadie ignora que tales empleos no se conferían sino a personas que habían dado pruebas efectivas de la adhesión al enemigo ... ».

Zenbait gorabehera izan ondoren, 1815eko azarearen 24ean izan zen auzi honen amaiera, azken epaia Macia Lleopart korregidoreak eman zuen, hauxe zioen (38):

« sirviendo de parte de pena a dicho Yztueta la prisión que ha sufrido, le condeno a dos años de destierro de la citada villa de Azpeitia y de la ciudad de San Sebastian donde actualmente vive, que podrá evitar pagando cien ducados aplicados a penas de cámara y gastos de justicia, y en las costas de esta causa ... ».

Sententzia hori Valladolideko Chancilleriak berretsi zuen.

Sumario honetan azaltzen dira Iztuetak ordaindu behar izan zituen kostuak.

Zenbait datu eman edo baldin baditugu ere, oraindik ez dugu zenbait urtetan egin zuenaren berri handirik, hala nola, 1810, 1811, 1812, eta 1813 urteetako berri hain zuzen ere. Gipuzkoan ibili al zen? GPK liburuko pasarte batzuk pentsa erazi dezaketen bezala, ez al zen mendira joan? Frantsesen lagun eta kolaboratzaile izan al zen? etab., etab. ...

Baina ikusi dugunetik garbi zerbait atera badaiteke, hori bere ezizena da, « Txuri », Juan Inazio Iztuetarentzat aproposa; Zaldibian oraindik orain agureek esaten dutena baieztatuz: « dantzari eta zamargin ... txuri galania ua ... ».

Beste arazo bat, eta bere neurrian argitu beharrekoa, Donostiako frantsesetzaleek frantses agintari militarrekin izan zuten erlazioa dugu.

1813.ean Donibane Lohitzune aldean ere ibili zen.

Donostia soldaduz inguratuta egon zen hilabetetan, Donibane Lohitzunen dabil Juan Inazio eta 1814eko ekainean Donostian dugu berriro, eta denda baten jabe da. Urte honetan bertan, abuztuan, idazten dio Iruñetik Martìn Onrubiak esanez (39);

« Nere lagun eta jauna. Poz aundia artzen det ondo zaudelako, ta zure sendian lasai ta pakean arkitzen zeralako »

Zer esan nahi du honek? Badirudi arazoren bat izana zuela, ezta?

Juan Inaziok eta Joxe Aranburuk, Martin Onrubiaren bidez, Getarian zegoen frantziar guda-losteari 400 manta eta 260 lastai koltxoi eman zizkioten, 33.276 « vellon-

errealako » kontua zen eta inoiz ez zuten kobratu, 1824ean artean ikusiko dugu, 1813an saldutakoak ez kobratzeagatik kexu dela, horretaz gain, frantsesek beste 10.000 erreal zor zizkioten, beste 400 mantaren kontua, alegia.

Bigarren ezkontza honek, Kontxesirekin egin zuenak, ez zuen asko iraun, 1815eko martxoaren 28an hil bait zen Kontxesi. Bigarren emazte honek azkenahia martxoaren 18an egin zuen, testamentu honetan bizi ziren etxea eta egiten ari ziren beste bat aipatzen ditu.

Iztueta bi etxeren jabe izatera iritsi zen, bat Bildosola kalean, Beko Payueloz ere ezagutua. bestea, Triperia kalean, gaurko S. Juan, hain zuzen ere.

Bigarren alargunaldi honetan (1815-1828) berarekin lehenengo emaztearengandik izan zuen seme dantzaria, Jose Inazio, bizi izan zen, baita Maria Antonia eta Joxepa Frantziska ere. Kontxesirekin izan zituenak ere hantxe ziren, batez ere Inazia, semeak, Balentin Eusebio eta Joxe Frantzisko, La Habanan azaltzen bait dira garai hau bukatu baino lehen.

1817ko azarearen II n Joxepa Frantziska ezkondu egin zen Donostiako S. Bizente parrokian, bere senarra Joakin Ramon Soroiz izan zen, Donostiako eskribau eta alarguna genuen gizon hau. Honen papel-sortak, 1813-1831 bitartekoak, Oñatiko Unibertsitatean gordetzen dira. Geroxeago, 1818ko urtarrilaren 2an, gorabehera batzuen ondoren, gorago aipatutako eliza horretan bertan Maria Antonia ezkondu zen, Antiguoko Lobaina baserriko Manuel Parisekin.

1820ko Santa Fetan, Zaldibiako festetan, bere jaioterrian aurkitzen dugu Juan Inazio, eta aipatutako urriaren 13an bere esku eta lur-ondasunak, bere arreba Anad eta ezkonanaia den Joxe Antonio Manzisidom uzten dizkie.

1824 ean, jaurgo eta legezaileek galdu, eta « absolutistek » irabazi zutenean, Iztuetak bere alaban dantza dotore bat egiteko baimena ematen dio. gure dantzak berpizteko asmo bakarrarekin, ardura eta axola bereziarekin irakatsi zizkion eta horretarako hezi zuen. Urte honetan bertan Inazio Ramon Barojaren inprentan argitaratzen da bere « Dantza-liburua » (urtebete baino gehiago kosta omen zitzaion egitea).

Londresen erbesteratuta zegoen Pablo Mendibilen bidez, bere liburu honen doinu eta bertso laburpena argitaratzen du hurrengo urtean, 1825ean; <Kontxesiri> olerkiari honako ohar maltzur hau ezarri: <Euskal olerkaria galegoa baino zoriontsuagoa izan zen, honi maitasun bertsoak heriotza ekarri bait zioten gartzelan bertan, Iztuetak, aldiz, handik atera eta berehala eman senar eskua hainbeste maite zuen emakumeari>.

1824: limaren 16an Donostiako « Puerta de Tierra »-ko zaindari izendatzen dute.

1826: agindutako dantza-soinuen liburua argitaratzen da.

1828: martxoaren 3an, Donostiako San Bizente parrokian, ezkondu baino lehen Kontxesirekin izan zuen alaba, Inazia, Seguran jaio eta Ataunen bizi den Joxe Antonio Azpiazurekin ezkontzen da.

1828: apirilaren 8an, bere burua seme-alabarik gabe ikusi zuenean, hirugarren aldiz ezkondu zen Juan Inazio. Oraingo honetan emaztea Zizurkilgo Maria Aszension Urruzola izan zen. Iztuetak 60 urte zituen, emazteak 20.

1829: martxoan izaten dute lehenengo haurra, Maria Antonia.

1829: 43 orrialde dituen eskutitz bat idazten du (40), J.J. Mogeli zuzendua, idazki honetan Bartolome de Santa Teresa erasotzen du, hau bere dantza-liburuaren kontra bait dago.

1831: abenduaren 24 ean bigarren semea izaten du, Pedro, eta dirudienez gazterik hil zen.

1824 etik lehen liburua argitaratzen duenetik aurrera, Iztuetak, egundoko goraipamenak jasotzen ditu eta garaiko pertsonaia ospetsuenekin (politiko nahiz kulturako, euskalzale askorekin) harreman sakon eta iraunkorrak egiten ditu (41).

Urte hauetan asko idazten du Iztuetak, honen adierazgarri dira Santiago Unceta diputatuari eta Aldundiko idazkari izan zen Ramon Gerekari idatzitako eskutitzak (42). Gizon horiekin ezezik Lécluse frantsesarekin, Bautista Arrizabalagarekin, Paskual Iturriagarekin, Pablo Ulibarrirekin eta beste askorekin ere izan zituen harremanak. Juan Inazio Iztuetak ospe handia zuen eta Paristik ere egiten zizkioten galderak eta kontsultak.

1832: Bizente Vinuesa jaunaren kultur etxean euskarari buruzko hitzaldi bat ematera konbidatzen du Madrilgo jaun batek (43).

Donostian, polizia-sailean 10 urte egin ondoren, 1834. urtean « Alcaide de Corregimiento » egiten dute. Urte honetan. azaroan, bere arreba Mari Ana hiltzen da Zaldibian.

1840. urtean kexu da, 1834 urtean ez zituela sei hilabete kobratu, hauek azkenean kobratuko zituen. 1844 eko abuztuaren 7tik hasi eta 1845eko uztailaren 1 arte, Gipuzkoako Gordairuan izandako diruen sarrera- irteerak aztertzen badira, langileen soldata eta hartzekodunen artean haxe ikusiko dugu:

« A don Juan Ignacio de Iztueta por el importe de dos libramientos que expidió a su favor la Diputación Foral con fechas de 1 de noviembre y 1 de diciembre de 1835 para pago de sus sueldo como Alcaide de Corregimiento de esta provincia, 910 reales » (44).

1837an Villafrancan, Esteban Gaztañagaren aurrean egindako idazki batean, Zaldibiako bizilagun bezala agertzen da. Baina galde genezake: Liberala izanik, eta Donostia beroien mende egonda, nolatan joan zen Iztueta karlisten esku zegoen Goierri? Ez da erraza galdera horri erantzutea. Egia haxe da: 1840 baino lehen Zaldibian bizi dela, eguneko 6 erreal eskuratzen dituela, jubilazio gisa edo. Ordainketa hau baldintza batekin eman zioten, bera hildakoan Euskal Herriko dantza eta musikari buruz dituen liburuak, edota E. Herriko ezaugarri, usadio eta ohiturei buruz argitaratzen edota idazten duen edozer Probintzia honen jabegoan gelditzekotan, alegia (45).

1841eko gastu-zerrendetan ikusten dugu Bergarako Besarkadaren urtemuga ospakizunetan Iztuetaren kontua, (dantza?) taldearengatik 3.250 errealetakoa dela, bazkari kontuak kenduz gero handiena.

Azken urte hauetan gogor eta sutsu ekiten dio GPK liburuari, bai egiteari eta baita zuzentzeari ere.

1845eko abuztuaren 18an, 78 urte zituela, bere azkenahia egiten du eta egun berean hiltzen da Zaldibian. Egun horretan, bere bizitzan gorabehera handiak izan zituen gizon baten bizitza bukatzen da. Batzuk maixeatu egin zuten, beste batzuk atsekabetu egin ziren. Geldi eta sakabanaturik jo zituzten hil-kanpaiak inguru guztietan zabaldu ziren.

Bere heriotzean Lardizabal idazlearen anaia batek lagundu zion. Dirudienez bere emaztea ez zen oso egoera ekonomiko onean gelditu; izanere, ikus dezakegu nola 1846. urtean Foru Aldundiari diru-laguntza bat eskatzen dion (46).

Orain arteko bibliografía ikusi eta aztertu ondoren, penagarria bada ere, oraindik orain ez direla bere bizitzako zenbait gertaera, ekintza eta une ezagutzen esan eta aitortu beharrean gaude. Hori horrela izanik, gaur egun badira erantzunik gabeko hainbat galdera, besteak beste:

1) Gartzelan hainbeste denbora pasatzeko, zein izan zen benetako arrazoia? Haur-hilketa?, lapurreta?, (gogoratu honetaz zer dioen Usozen eskutitzak (47), erlijio eta moral-eritziak ...?)

2) Gartzela-zigorra pasatakoa izateko, nolatan lortu zituen hain azkar:

a) Halako kargu garrantzitsuak Donostian. (Erakunde publikoen konfidantza)?

b) Halako harreman-sarea hain jende inportantearekin?

c) Etxebizitza batzuren jabe izatea?

3) Zein zen Juan Inazio Iztuetaren benetako pentsakera eta jokabide politikoa?

Eta horrelako zenbait galdera gehiago egin genitzake.

Kontura gaitezkeen bezala puntu ilun asko daude argitzeke egun; baina, bere bizitza, lana, harremanak etab. ikusi ondoren berehala nabari daiteke « Txuri » Juan Inazio Iztuetaren izengoitia, aproposa baino aproposagoa dela gure gizonarentzat. Denok dakigu « Txuri » hitza gehienetan <Faltsu> adierazteko erabiltzen dugula, edota hizkera loxintxagilea dela adierazteko. Esku artean daukagun kasu honetan bigarren arrazoiagatik dela esan genezake, bestela nola ulertu, esate baterako. karlistekin nahiz liberalekin izan zituen harremanak.

Ukaezinekoa da, eta ikertzaile eta autore gehienak bat datoz honetan, bere mundualdia oso mugitua eta gora behera askokoa izan zela (48).

Bestalde, bera nekazal mundukoa izan arren, eta berak aitortzen duen bezala:

« Eskolagabea » izan, esan beharrean gaude bere garairako asko mugitzen zela eta noizbait eta nonbait ikasi zuela, kultura orokor bat lortu zuela, kultura munduko jende handi eta askorekin harremanak izan zituela, eta lan erraldoi batzu egin zituela, munduaren ezagutza bazuela, alegia, eta guzti hori ez du lortzen ezjakin batek. Berak aurrez eta berehala ikusi zituen herri hau egun oraindik jasaten ari den arazo asko, eta horren alde ere etengabeko lana egin zuen bere bizitzan zehar, hala nola eskolatako arazoa, hizkuntza, ohiturak. ... Gainera, eta gure ustez oso puntu inportantea, herri-kulturaren jabe da, badaki zer eta nola pentsatzen duen herriak, gizon apala eta aldi berean ospetsua, bertsolari trebea, ohiturak gordetzen dakiena, ... eta biak ondo uztartzen jakin zuen. Bera izan zen Larramendiren belaunaldian apaiz izan ez zen bakarra.

Bukatzeko esan Juan Inazio Iztuetak izan zituen gorabehera guztiak izanda ez d'ela batere erraza berak lortu zituen itzal eta goraipamen bikain horiek lortzea eta ez ligukeela kalterik egingo horrelako gizon gehiago gure artean izateak.

1. GARMENDIA, JOS... (1968), « *Obras inéditas de Iztueta* ». La Gran Enciclopedia vasca, Bilbao, 29 or.
2. GARMENDIA, JOS... (1978), « *Iztuetaren Olerkiak* ». Kardaberaz bilduma 33, 19 or.
3. IZTUETA, JUAN IGNACIO (1968), « *Guipuzcoa'ko Dantza Gogoangarriak* ». Editorial La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 46 or.
4. ELOSLGI, JESUS (1971), « *Algo sobre la prisión sufrida por Juan Ignacio de Iztueta* ». BAP XXVII Cuadernos 1.º y 2.º. S.S. 19-46 or.
5. ELOSEGI, JESUS (1968), « *Iztueta preso en Guipuzcoa v Logroño* ». BAP XXIV Cuaderno 1.º. S.S. 57-59 or.
6. ELOSEGI, JESUS (1971). aip. art., 19-46 or.
7. GOROSABEL, PABLO de (1862), « *Diccionario Histórico Geográfico Descriptivo de los Pueblos, Valles, Partidos, Alcaldías y Uniones de Guipuzcoa* ». Tolosa, pag. Zaldibia.
8. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 21 or.
9. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 22 or.
10. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 19-46 or.
11. VELASCO, LADISLAO (1879), « *Los Euskaros en Alava, Guipúzcoa y Vitoria. Sus orígenes, historia, lengua, leyes, costumbres y tradiciones* ». Barcelona, 442 or.
12. GOROSABEL, PABLO de (1970), « *Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa* ». 2. edizioa, Bilbao, 363-364 or.
13. IZTUETA, JUAN IGNACIO (1968), aip. ob., 339 or.
14. GOROSABEL, PABLO de (1970), aip. ob., 364 or.; VELASCO, LADISLAO (1879), aip. ob., 442 or.
15. IZTETA, JUAN IGNACIO (1968), aip. ob., 346 or.
16. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 24 or.
17. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. an., 24 or.
18. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. an., 24 or.
19. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 25 or.
20. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 26 or.
21. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art.,
22. IRIGARAY A. (1958), « *Yon Etxaide, Amasei Seme Euskalerriko* ». BAP XIV, San Sebastián, 278-281 or.

23. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 25 or.
24. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 33 or.
25. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 36 or.
26. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 37 or.
27. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 37 or.
28. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 42 or.
29. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 43 or.
30. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 45 or.
31. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 45 or.
32. ELOSEGI, JESUS (1971), aip. art., 45 or.
33. ELOSEGI, JESUS (1976), « *Iztueta, Afrancesado, procesado por infidencia en Azpeitia* ». BAP XXXII Cuadernos I." y 2.º, S.S. 296-301 or.
34. ELOSEGI, JESUS (1976), aip. art., 297 or.
35. ELOSEGI, JESUS (1976), aip. art., 297-298 or.
36. ELOSEGI, JESUS (1976), aip. art., 298 or.
37. ELOSEGI, JESUS (1976), aip. art., 299 or.
38. ELOSEGI, JESUS (1976), aip. art., 299-300 or.
39. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 24 or.
40. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 26 or.
41. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 26 or.
42. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 26 or.
43. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 28 or.
44. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 28 or.
45. GARMENDIA, J. (1978), aip. ob., 28 or.
46. GARMENDIA, JOSE (1974), « *Noticia sobre Iztueta en los registros de las Juntas Generales de Guipúzcoa* » BAP XXX Cuadernos 3.º y 4.º, S.S. 476 or.
47. IRIGARAY, A. (1958), « *Yon Etxaide, Amasei Seme Euskalerriko* ». BAP XIV, San Sebastián, 278-281 or.
48. Erabili ditugu beste autore batzuk: IRIGARAY, A (1965), « *Esbozo crítico con textos de Literatura euscara profana* ». Separata de la revista "Príncipe de Viana"^a, 98 eta 99 Diputación Foral de Navarra. Pamplona, 153-154. ORMAETXEA, NIKOLAS (ORIXE) (1987), « *Quiton arrebarekin* » Euskal Editoreen Elkanea. Euskal Klasikoak 20. ETXAIDE, JON (1990), « *Amasei Euskalerriko* », 205-232 or. ARANBURU, XABIER (1972), « *Juan Ignacio c e Iztueta* ». CAP Donostia. Gráficas Izarra, 46-48, 56-58 or. VILLASANTE, Fr. Luis (1979), « *Historia de la Literatura Vasca* », Aranzazu, 278-282 zka. ZABALA, A. (1966), « *Fernando Amezketa* ». Bertsolaria, Auspoa 54. 38-39, 43-45 or. TORREALDAY, JUAN M.'. (1977), « *Euskal Idazleak gaur. Historia Social de la Lengua y Literatura Vascas* ». Jakin. SILVAN, LEANDRO (1974), « *Las villas de la unión del r o Oria ... Zaldibia* ». Publicaciones de CAM de San Sebastian, Pueblos Guipuzcoanos. MICHELENA, Luis (1988), « *Historia de la Literatura Vasca* », Erein, 118-120 or. SARASOLA, IB N (1976), « *Historia social de la Literatura Vasca* ». Akal, 74 or. DORRONSORO, JOANITO (1981), « *Bertsotan 1789-1936* ». Guipuzkoako Ikastolen Elkarte (G.I.E.). Elxepuru 3-4, 15-17 or. SUQUIA, J.M. (1975), « *Monografía Histórica de Zaldibia* ». Publicaciones de la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián. Pueblos de Guipúzcoa, 161-168 or. MANTEROLA, JOSÉ... (1981), « *Cancionero Basco* ». Sendoa, Donostia. IMAZ, J.M. (1945), « *El centenario de un dantzari* ». BAP I, 4 San Sebastián, 407 or. ATTA DONOSTIA (1952), « *Lecaroz* » aldizkaria. Maiatza-Iraila. « *Iztueta, la poesía vasca y el churripampli* ». Elgoibarko EHL, 3; EGIPV, Literatura I.

